

V. V. Kuzev

PURGATORY: TO THE QUESTION OF GENESIS AND TRANSFORMATION (HISTORICAL AND RELIGIOUS STUDY ANALYSIS)

The article is devoted to some issues of the formation and transformation of the purgatory doctrine in Catholic philosophical and theological thought. Two aspects of this phenomenon are considered: the probable influence of other religions on the formation of the Christian idea of purgatory and the regress of the retributive component in the concept of purgatory in the modern era. Through a historical-religious analysis the author tests the hypothesis about the influence of other religions on the formation of the Christian doctrine of purgatory. Particular attention is paid to the Zoroastrian idea of a separate place for the middle category of souls. The author comes to the conclusion that, despite a number of common features, the two doctrines reveal significant differences, which does not give us the right to speak about direct borrowing.

In the second part of the article the question of regress of the concept of punitive retribution relative to purgatory is examined. The author reproduces the classical doctrinal system of the purgatory presented in Thomism and compares it with the variation of the doctrine that is represented in modern documents of the Catholic Church. The author holds the opinion that the doctrine of purgatory was formed in the environment of theological legalism and is by its nature a penitentiary concept. The classical concept of purgatory provides that purification is done through punishment. This concept may be called a "satisfaction model". However, in modern Catholic thought there is a departure from this model in favor of the other. The author claims that now the traditional retributive model of hell – and purgatory has always belonged to the infernal region – is experiencing its decline as a result of deep transformations in the ethical, axiological and legal sphere. Catholic doctrine of purgatory reflects a general tendency to eliminate the retributive element from infernology. According to modern documents of the Catholic Church, purgatory is now understood as a state/place where a person must experience the deep inner transformation necessary to join the divine being. This understanding of purgatory may be called the "sanctification model". Now the Catholic Church is trying to combine these approaches with a noticeable predominance of the second approach. The author believes that in the logical-rational area the indicated connection leads to an imbalance of the entire system, since there are serious internal differences between these approaches.

Key words: Catholicism, purgatory, Zoroastrianism, punishment, sanctification.

B. B. Кузев

ЧИСТИЛИЩЕ: К ВОПРОСУ О ГЕНЕЗИСЕ И ТРАНСФОРМАЦИИ (ИСТОРИКО-РЕЛИГИОВЕДЕСКИЙ АНАЛИЗ)

Статья посвящена некоторым вопросам формирования и трансформации доктрины чистилища в католической философской и богословской мысли. Рассматриваются два аспекта данного феномена: вероятное влияние других религий на формирование христианской идеи чистилища и регресс ретрибутивной составляющей в концепции чистилища в современную эпоху. Путем историко-религиоведческого исследования автор проверяет гипотезу о влиянии других религий на становление христианской доктрины чистилища. Особое внимание уделяется зороастрийской идее об отдельном месте для средней категории душ. Автор приходит к выводу, что несмотря на ряд общих черт, две рассматриваемые доктрины обнаруживают существенные различия, что не дает право говорить о непосредственных заимствованиях.

Во второй части статьи исследуется вопрос регресса концепции карательного воздаяния относительно чистилища. Автор воспроизводит классическую доктринальную систему чистилища представленную в томизме и сравнивает ее с той вариацией доктрины, которая репрезентирована в современных документах католической церкви. Автор обнаруживает, что католическое учение о чистилище отражает общую тенденцию к устранению ретрибутивного элемента из ифериологии.

Ключевые слова: католицизм, чистилище, зороастризм, наказание, освящение.

УДК 2-78+299.572 (4)+141.78

Г. С. Лозко, д-р філос. наук, проф.

ЄВРОПЕЙСЬКИЙ КОНГРЕС ЕТНІЧНИХ РЕЛІГІЙ ЯК МІЖНАРОДНИЙ ФОРУМ РІДНОВІРІВ

У статті розглянуто історію та головні концептуальні засади Європейського конгресу етнічних релігій (ЄКЕР) як міжнародного форуму для спілкування європейських етнорелігійних громад, які відроджують автентичні духовні традиції й практики у своїх країнах. Зокрема, для ілюстрації подано докладний звіт про XVI ЄКЕР (2018) від безпосереднього учасника, Декларацію XIV ЄКЕР (2014), а також предствлено спостереження щодо розвитку традиціоналізму в італійській організації "Римський традиційний рух", що для викладання курсу релігієзнавства матиме науково-прикладне значення. Зроблено висновок про історичні закономірності етнорелігійного ренесансу.

Ключові слова: Європейський конгрес етнічних релігій (ЄКЕР), рідна віра, рідновіри, етнорелігія, етнорелігійний ренесанс, "Римський традиційний рух" (Movimento Tradizionale Romano).

У червні 1998 р. у Вільнюсі (Литва) з ініціативи відомого фольклориста-етнографа Йонаса Трінкунаса було засновано Світовий Конгрес Етнічних Релігій – World Congress of Ethnic Religions (WCER). Мета конгресу: стати міжнародним форумом для релігійних громад і груп, які відроджують автентичні національні релігійні традиції в своїх країнах. Члени WCER представляють: балтійські, слов'янські, германські, грецькі та римські автентичні релігійні традиції. З 1998 до 2003 конгреси відбувалися щороку в різних містах Литви [1, с.238–242]. У 2004 організацію чергового форуму взяла на себе грецька автентична конфесія "Верховна Рада справжніх еллінів" (м. Афіни), яка провела міжнародну науково-пізнавальну конференцію на тему: "Високі цінності дохристиянських етнічних традицій і релігій" та познайомила учасників з духовною спадщиною античної Греції. Відтоді щороку (а згодом з періодичністю один раз на два роки) з'їзди й конференції європейських рідновірів відбуваються в різних країнах: Бельгія (Фландрія, 2005) на тему "Духовність і традиція в анти-традиційному світі"; Індія (2006 р.) конференція проведена у співпраці з Міжнародним центром культурології

та Всесвітнім конгресом стародавніх культур і традицій на тему: "Духовність поза релігіями"; Латвія (2007) на тему: "Дух побачить нове світло в повороті віків"; Польща (2008); Індія (2009); Італія (м. Болонья, 2010 р.) на тему "Етика в сучасному світі"; Данія (2012 р.); Чехія (м. Прага, 2016 р.); Італія – конференція на тему "Язичницькі ритуали і їх джерела" (м. Рим, 2018).

У 2010 р. у зв'язку з переважно європейською локалізацією етнорелігійних груп назву "Світовий конгрес етнічних релігій" було змінено на "Європейський конгрес етнічних релігій" (ЄКЕР). Проте, участь представників інших континентів не обмежується, оскільки в США є балтійське представництво етнорелігійних груп Литви, Латвії, Естонії; в Індії, яка є осередком спільних індоєвропейських релігійних традицій, європейським рідновірам також завжди є чому навчитися, тому співпраця триває. Збереження рідних духовних традицій було належно оцінено урядом Литви. Так, у 2013 р. Президент Даля Грібаускайте нагородила головного крівіса (жерця) Литви Йонаса Трінкунаса за його невтомну працю найвищою нагородою Литви – лицарським Орденом Гедимінаса (останнього язичницького князя

Литви): "за самовіддану працю на благо Литви, боротьбу за свободу Литви від радянського тоталітаризму а також за поширення краєзнавчих та релігійних знань".

Нині ЄКЕР виповнилось 20 років – як для міжнародної організації, що існує виключно завдяки ентузіазму непересічних особистостей, які сповідують духовні цінності, це вже немало. Черговий XVI Європейський Конгрес Етнічних Релігій (ЄКЕР) відбувся 19-22 квітня 2018 р. у Римі (Італія) у престижному палаці Феррайолі (Ferrajoli), що на площі Колонна.

Господарями Конгресу на цей раз стали представники італійської конфесії рідної віри "Movimento Tradizionale Romano" (MTR – дослівно: "рух традиційний римський", далі будемо називати "Римський традиційний рух"). Перший день роботи конгресу, як і зазвичай, був присвячений презентаціям учасників. Другий день – теми: "Язичницькі обряди та їх джерела".

Відкриття цьогорічного Конгресу розпочалось з музичного славення італійського композитора Джакомо Пуччіні "Inno a Roma" у виконанні симфонічного оркестру [2]. Відкрив XVI ЄКЕР Президент MTR Данієло Ліотта. Потім виступив віце-президент MTR принц Гуглієльмо Джованеллі Марконі: він як господар палацу Феррайолі розповів про історію палацу та символічність проведення Конгресу поруч з Колонною римського імператора, одного з останніх язичницьких філософів Марка Аврелія (121 – 180 рр.), який, за його словами, мав метафізичні стосунки з Богами, й у своїх книгах "Роздуми" ("Meditationes") висловив думку, що всі люди з допомогою духу беруть участь у божественному [3]. Нині на згаданій колонні, щоправда, вже стоїть статуя апостола Павла (встановлена в XVI ст. на знак перемоги християнства над язичництвом). Так само, на колонні імператора Траяна в 1588 р. встановлено скульптуру апостола Петра. Таке нівелююче культуру втручання християн у давні архітектурні пам'ятки тут, як і скрізь у світі, типове. Проте, народна пам'ять зберегла первісні назви цих колонн. Участь принца Г. Д. Марконі в етнорелігійному русі Італії є показовою, оскільки демонструє, що представники римської аристократії не байдужі до релігійних традицій предків. Це дає змогу конфесії ширше заявляти про себе. Далі делегатів привітав Президент Європейського Конгресу Етнічних Релігій Андерс Корбан-Артен (Іспанія) та побажав їм плідної роботи й гарного спілкування. Головував на Конгресі директор MTR, журналіст Паоло Касоларі.

У перший день роботи Конгресу учасники представили свої конфесії рідної віри, які діють в їхніх країнах. Було заслухано представників: Італії, Греції, Іспанії (кельтська традиція), Литви, Латвії, Норвегії, США (Каліфорнія, амбасадор литовської "Ромуви"), Франції (Друїди Галлії), Чеської Республіки ("Слов'янський круг"), України (Об'єднання Рідновірів України), Бельгії, Росії та інших, всього з 15-ти країн [4]. Україну на ЄКЕР представляв Релігійний центр Об'єднання Рідновірів України (ОРУ), щоправда, делегація була малочисельною. Фінансові можливості українців утруднюють щорічну участь України в цих міжнародних форумах, оскільки оргвнесок поступово зростає, що є прикритим фактом, оскільки позбавляє українських рідновірів можливості ділитися своїм національним філософським надбанням та духовним досвідом, який в Україні є достатньо багатим і самобутнім, наприклад, розробка професором В. Шаяном філософсько-концептуальних засад відродження рідної віри, яке він розпочав з 1934 р. у м. Львові [5], "Стратегічна програма розвитку слов'янської рідної віри", розроблена Об'єднанням Рідновірів України і прийнята на Десятому Родовому слов'янському вічі в м. Ужгороді в 2013 р. [6, с. 102 – 112] та ін.

З яскравими пізнавальними доповідями виступили італійські науковці, археологи, журналісти, експерти, які розповіли про язичницькі старожитності Риму й загалом Італії та ознайомили гостей з історією відродження італійської рідної віри. Так, відомий археолог, доктор Сандра Мацца, нещодавно зарахована до MTR, яка безпосередньо брала участь у розкопках священних пагорбів Риму, представила своє дослідження римського обряду, що враховує всі етапи створення міста, відображені в роботах істориків та латинських і грецьких учених. Філософ традиції, адвокат Джандоменіко Казаліно висвітлює тему: "Рим і магічна сила обряду", в якій доводив, що "римський обряд має ініціативну сутність у королівській традиції", яка надавала бойовничого характеру й героїчних рис первісній римській традиції. З цих причин, на думку Казаліно, "римська релігія не має духовної потреби в міфічному, символічному, таємничому або теургічному посередництві" [4; 7].

Для всіх учасників була цікавою презентація релігійної конфесії MTR, зроблена його Президентом Данієло Ліотта, який познайомив з історією та літературними, історичними й археологічними джерелами римського приватного обряду, що практикуються сьогодні, наголосивши, що вони сповнені поваги та релігійності (pietas – благочестя), що вимагає абсолютної уваги до ритуалів, точного виголошення молитов, бездоганного виконання адорацій (символічних жестів). Було наголошено на тому, що римська релігія, на відміну від багатьох інших європейських етнічних релігій, має писемні філософські джерела повного ритуалу рідної віри (Катон, Макробіус, Вергілій, Мартіанус Капела та багато ін.), а також етрусько-римські археологічні джерела, які допомагають у відтворенні просторового виміру обрядовості. Значну групу джерел становить "жива книга" – італійський і європейський фольклор, пов'язаний зі священним календарем, родинними обрядами та звичаями Італії, Австрії, Словенії та ін., де й донині багато рідних Богів "замасковано" під християнських святих. У доповіді було наведено цікаві деталі, наприклад: Чарльз Годфрід Леланд, американський антрополог кінця XIX ст., виявив майже повний етрусько-італійсько-кельтський пантеон фей, духів, Богів та сутностей, які були ціле тисячоліття пошановані на просторах Тоскани та Emilia-Romagna; в Центральній-Східній Альпах та ін. У доповіді було наголошено й на середньовічній і пізній літературі (напр., Данте Аліг'єрі), авторах та групах XX ст. (напр., Ю. Евола, групи "Eklat(s)" та "UR"), які осмислювали давні релігійні традиції. Однак, зазначено, що глибокого теологічного аспекту рідних Богів нині недостатньо, отже сучасна філософія має перспективи осмислення безцінних духовних скарбів наших предків, бо езотерична традиція, філософія та магія завжди в історії супроводжували національні еліти. Було також висловлено впевненість у відродженні автохтонної італійської віри: "Ми не фермери XV століття чи стародавні римляни: ми є етнічними італійцями, і це наша легітимна традиція, як і право на кров, культуру, ґрунт та мову" [7].

Від грецької делегації виступив очільник Верховної Ради Справжніх Еллінів (укр. ВРСЕ), невтомний борець проти релігійної дискримінації рідновірів у Греції Власіс Рассіас, який подарував колегам з MTR бюст філософа епохи Ренесансу Георгіуса Гемістоса Плетона (неоплатоніка), який блискуче доводив безпідставність християнських претензій на абсолютну істину, а для пояснення будови світу використовував пантеон давньогрецьких язичницьких Богів. Плетон, зокрема вважав, що "через небагато років після його смерті вчення Мухаммада і Христоса розваляться, а істинна Правда пройде через кожен терен земної кулі" [8; 9, с. 3]. Він намагався створити нову "платонівську" академію, де читав свої лекції. Нарешті, відроджена релігія еллінів (ВРСЕ),

яка вже понад два десятиліття жорстко переслідувалась християнською церквою, визнана в Греції в статусі "відомої релігії". Всі учасники оплесками привітали еллінів з цією, хоч поки що й частковою, перемогою. Проте пан Власіс повідомив, що боротьба не закінчена, й розповів про ті претензії урядових установ, які заперечують вживання слова "етнічна" в назві рідної релігії еллінів, упереджено й безпідставно вбачаючи в цьому науковому терміні "нацизм". У 2014 р. для державної реєстрації громади еллінів вимагали наявності 400 вірян (для порівняння: в Україні первинна релігійна громада реєструється в державному порядку за наявності 10 осіб).

Від литовської "Ромуви" виступила Верховна жриця Литви Інія Трінкунене (це з ініціативи її чоловіка св. пам. Йонаса Трінкунаса, у Литві в 1998 р. було засновано Світовий Конгрес Етнічних Релігій). Вона повідомила, що литовська рідна віра зареєстрована як конфесія в 1992 р., хоча існувала ще з 60-х років ХХ ст. Традиційною окрасою всіх литовських обрядів рідної віри є музика й спів. Ще в радянські часи її чоловіком був створений фольклорний гурт "Кул'ґрінда", який виконує народні пісні, присвячені всім рідним Богам. Тоді існувало лише три громади, нині до конфесії входить 25 громад. Проте офіційне визнання державою ще потребує підтримки з боку громадськості та сусідніх країн. Оскільки Ромува визнана як "неорелігія", отже вона має обмежені права порівняно з християнством, ісламом і юдаїзмом, тому триває боротьба за визнання її *традиційною етнічною* релігією Литви. Ромува вже має підтримку Далай Лами. "Хто з наших друзів зміг би підтримати етнічну релігію Литви, будь ласка, направляєте свої звернення на ім'я міністра литовського уряду", – закликала Інія Трінкунене. Від Ромуви також виступила її амбасадор в США пані Пруденс, яка керує язичницькими групами балтів (литовців, естонців, латишів) у США. Вона повідомила, що кількість рідновірів зростає: на конференцію й фольклорний фестиваль в Сан-Франциско в березні 2018 року прибуло 700 балтів-рідновірів.

Крістоффер Скауг Ейд – провідний шаман Норвегії, вікінг, розповів, що протягом 300 років у його країні забороняли користуватись шаманськими бубнами. Нині ця заборона знята, і на багатьох весіллях можна почути ці магічні народні інструменти. Поки не було кордонів між скандинавськими країнами, шамани могли переходити на різні території, зберігаючи таким чином давні релігійні традиції. Під час обрядів шамани різних країн стоять в одному колі. Нині язичницькі громади існують у шести районах Норвегії, також є групи скандинавської традиції в Америці, Азії, Фінляндії та Росії. Крістоффер живе в м. Осло, столиці Норвегії. Цікаво, що до 1624 р. давня столиця вікінгів називалась Вікія (Vichia), але від 1624 р. данський король Кристіан IV (тоді Норвегія була провінцією Данії) переселив мешканців на нове місце, яке назвав Християнія на свою честь. Ця назва (норв. *Christiania*, варіант *Kristiania*) проіснувала до 1925 р., коли місту повернули стародавню назву Осло (що означає Устя річки Ло).

Латвійська делегація порадувала присутніх народними піснями й щирими побажаннями гарного спілкування. Основними доповідачами від Латвії були Агнія Сапровська і професор Валдіс Стейнс – президент *Latvijas Dievturu Sadraudze* (він колишній член парламенту Латвії, відомий дослідник Консерватизму в Європі), а головними виконавцями фольклорних пісень – брати Дарій і Раманц Янсонс та дружина п. Валдіса Маргарита.

Приємною несподіванкою для нас було знайомство з друїдською групою з Галлії (Франція), яку представляли Жан Ліонель Манквіт та Жан Марк Дювет. Їхня група існує з 1987 р. на півдні Франції. Нині вже є 6 громад, але мало хто з них досконало володіє англійською

мовою, щоб вільно спілкуватися з однодумцями з інших країн. Зате переваги природного способу життя дають можливість друїдам зосередитися на вивченні священних традицій своїх предків, черпаючи відомості з народного середовища та фольклору. Друїди подарували нам свій календар, виконаний у кельтському художньому стилі, й висловили симпатії та підтримку Україні.

Рідновірів Чехії представляла громада "Слов'янський круг" з Праги: шаман Зденек Орделт і його подруга Намі (Лада) та Маріанна Горронова (поліглот, перекладачка, завдяки якій нам було значно полегшено спілкування з багатьма нашими колегами). Зденек розповів, що в 2000 – 2014 рр. він вивчав шаманізм американців Майя. Сучасні латиноамериканські шамани дали йому навчання й благословили на відродження слов'янського язичництва в своїй країні. Але слов'янської традиції шаманізму не було. Тому Зденек брав зразки балтійського шаманізму. Крім того, він використовує литовські, українські й російські зразки духовної культури та досвід своїх друзів-рідновірів цих країн, що дають змогу реконструювати чеські язичницькі ритуали.

Виступили також представники Голландії – Ніна Букала, Німеччини – Сандра Кейпер, Норвегії – Ойвинд Сільсхольм, Греції – Константин Малліарос (Верховна рада етнічних еллінів, гр.: YSEE), Росії – Мирослав Кисельов і Светозара Проніна (Союз слов'янських общин) та ін. Незважаючи на різні мови учасників, усі чудово розуміли один одного з допомогою обрядів, пісень і символів.

Третій день був збагачений насиченими духовно-культурними заходами: екскурсіями на Палатинський пагорб (звідки починався Рим та його релігія, утвердження язичницьким імператором Нумою Помпілієм в VII ст. до н. е.). Це була не проста археологічна екскурсія, а швидше – духовна хода на Священний пагорб язичницької традиції. До речі, 21 квітня римляни святкували день народження міста Риму (який збігається з днем народження самого Нуми Помпілія). Отже, відбувалися святкування в усіх кутках міста. Ми реально побачили вражаючі архітектурні докази великої культури, яка була знищена на дорogu новій релігії: дім Ромула, храм Аполлона, будинок Августа, палаци Доміціана, Римський Пантеон та ін. Тут же, на Палатинському пагорбі серед квітучих рослин перед віковим лавровим деревом господарі Конгресу встановили невеликий переносний вівтар, на якому запалили вогонь і з молитвами й співами принесли дари Богам. Кожна з делегацій славилася рідних Богів рідними мовами, піснями та обрядами. Українська делегація принесла на вівтар Природи хліб і квіти та заспівала українську гаївку, бо саме в ці дні наші предки славили Ладу і Ярила.

Важливим був також похід до Капітолію та Будинку Весталок, де засвідчено як велич язичницької релігії, так і християнський фанатизм в усій його жорстокій повноті – мармурові статуї Весталок, колись чудових жриць Богині Вести, майже всі розбиті, з понівеченими обличчями, від деяких з них, наприклад, від статуї останньої Великої Весталки Коелії Конкордії, лишився тільки постамент. Подібне релігійне бузுவство красномовно промовляє й у Колізеї, з якого було повністю обдерто мармур і коштовні прикраси, що ними в подальшому облицьовували християнські базиліки Ватикану.

Українці в перерві між засіданнями пішли вклонитися Джордано Бруно, героїчному філософу, до речі, симпатичу природної віри, спаленому на вогнищі інквізиції в 1600 р. Тут ознаки новітнього глобального дикунства викликали "культурний шок" – до самого постаменту пам'ятника площа щерть була заставлена базарними ятками з крамом. Тут повністю панує мігрантський сегмент римського суспільства, який уже потопив у смітті й сам монумент великої людини. Кульмінацією цієї наруги став темношкірий, що міцно спав на східцях,

обнімаючи пляшку від пива. Йому точно ніколи не сниться історія європейської культури... У зв'язку з побаченим ми дипломатично побажали нашим колегам італійцям, як і всім учасникам Конгресу, бути господарями в своїх країнах, без чого збереження етнокультурної духовної спадщини в Європі неможливе.

Четвертий день був присвячений заключному організаційному засіданню Конгресу, яке відбулося в офісі конфесії "Movimento Tradizionale Romano". XVI ЄКЕР у цілому підтвердив, що послідовно відстоює традиціоналізм, автохтонність, природовідповідність етнонаціональних духовних традицій і практик; водночас ЄКЕР заперечує вживання терміну "неорелігія" щодо рідної віри, яка відроджується, чим відмежовується від сучасних неорелігійних груп нью-ейджу; рекомендовано також обмежити вживання англійського терміну "pagan" (як дискримінаційного в деяких європейських мовах, що принижує гідність етнорелігії), надаючи перевагу англійському "heathen" (рідновір, язичник, "природна людина"); у слов'янських же мовах назва "рідновіри" вже є усталеною близько ста років, що не потребує дискусій [1, с. 243, 252]; у Словенії – "старовіри".

В останній день перед від'їздом українській делегації вдалося відвідати Ватикан, де, як відомо, зберігаються безцінні скарби язичницької культури, свого часу експропрійовані християнською церквою. У музеях Ватикану представлені сотні тисяч культових античних статуй Богів, артефакти етрусків та єгиптян і багато іншого, що вражає не лише своєю художньою вартістю, а й грандіозною кількістю.

Висновки:

1. З початку XX ст. криза світових релігій спричинила пошуки автохтонних духовних альтернатив. Ціле століття існує стійка тенденція до відродження етнічних релігій у Європі та загалом у світі, що отримало назву "етнорелігійного ренесансу", який філософія розглядає як закономірний процес у циклічному розвитку світової культури. Індоевропейські етнічні релігії мають спільні витоки й близькі народні традиції, що дає змогу взаєморозуміння рідновірів різних країн. З метою обміну інформацією та досвідом у 1998 р. створено міжнародний форум Світовий конгрес етнічних релігій, який у 2010 р. перейменовано на Європейський конгрес етнічних релігій.

2. Римська етнічна релігія, розвиток якої було перервано війничною експансією християнства в IV ст., не зникла раптово за указами імператора Феодосія I, але

продовжувала існувати в глибоко завуальованих формах, крім того, збереглося багато писемних джерел віри, що дає італійським традиціоналістам можливість достовірно відроджувати свої світоглядні, богословські та ритуальні традиції. Автентичною італійською конфесією рідної віри нині є "Римський традиційний рух" (Movimento Tradizionale Romano).

3. Наявність спільних індоевропейських джерел віри, таких як Веди в Індії, поеми Гомера, твори Гесіода, орфічні гімни в Греції, твори давньогрецьких і давньоримських філософів, германський і скандинавський епос, слов'янський фольклор та ін., дають можливість науковими компаративними методами відновити давню духовну спадщину європейських народів з метою повернення її в живе середовище побутування. Саме це дало можливість видатним особистостям, таким як Ю. Евола (Італія), М. Людендорф (Німеччина), Е. Брас-тиньш (Латвія), В. Шаян (Україна), Я. Стахнюк (Польща) та ін. на початку XX ст. висловити ідею відродження рідної віри, як найважливішої умови збереження самобутності європейських націй, та розпочати новий цикл етнорелігійного ренесансу.

Список використаних джерел:

1. Лозко Г.С. Європейський етнорелігійний ренесанс: витоки, сутність, перспективи (на матеріалі відродження етнорелігій у європейських країнах): Монографія / Галина Лозко. – К.: Такі справи, 2006. – 424 с.
2. *Ел. пєсупс*: <http://www.saturniatellus.com/wp-content/uploads/2018/04/Inno-a-Roma-di-Puccini-Bocelli.webm>
3. Аврелій М. Роздумування. Пер. О. Оменцінського / Марк Аврелій. – Н-Д. Товариство української термінології. – Буенос Айрес – Нью-Йорк, 1986. – 150 с.
4. *Ел. пєсупс*: <http://ecer-org.eu/>
5. Шаян В. Віра Предків наших: вибрані твори / Серія "Пам'ятки релігійної думки України-Русі" / Передмова, упор., комент. та заг. ред. проф. Г.С.Лозко / Шаян Володимир Петрович. – К.: ФОП Стебеляк О. М., 2018. – 400 с.
6. Етика рідної віри. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції "Морально-етичні норми життя слов'ян: рідновірська етика", м. Ужгород, 12–13 липня 2013 р. / Упоряд.: Г.С. Лозко, редкол.: Б. П. Фенюк, В.А. Шапошніков. – Тернопіль: Мандрівець, 2014. – 120 с.
7. The Roman-Italic rituals and their sources. *The Report of Societas Hesperiana pro Culto Deorum, for 16th ECER Congress, Rome 2018* // *Ел. пєсупс*: <http://ecer-org.eu/the-roman-italic-rituals-and-their-sources/#more-5480>
8. Gemistus Pletho // *Ел. пєсупс*: https://en.wikipedia.org/wiki/Gemistus_Pletho
9. Siniosoglou N. Radical Platonism in Byzantium: Illumination and Utopia in Gemistos Plethon / Niketas Siniosoglou. – Cambridge University Press, 2011.

Надійшла до редколегії 03.04.19

Додаток:

ДЕКЛАРАЦІЯ ЄВРОПЕЙСЬКОГО КОНГРЕСУ ЕТНІЧНИХ РЕЛІГІЙ

Ми, делегати з п'ятнадцяти різних країн, 9 грудня 2014 року на Європейському конгресі етнічних релігій у Вільнюсі, Литва, закликали приєднатися до наших голосів, щоб зробити наступну заяву:

Ми є членами різних європейських корінних етнічних культур, які прагнуть повернути та повернути релігійні й духовні традиції наших предків. Ми шануємо тих, хто йшов перед нами, хто дав нам наше життя і нашу спадщину. Ми прив'язані до земель наших предків, до землі, яка тримається на кістках пращурів, до води, з якої вони пили, до доріг, якими вони колись ходили. Ми прагнемо передавати цю спадщину тим, хто прийде за нами, чийми предками ми зараз стаємо – нашим дітям, нашим онукам та багатьом поколінням, які ще не народилися. Ми надаємо солідарність і підтримку іншим корінним народам, расам і релігіям, які також беруть участь у боротьбі за збереження власних духовних спадщин.

Наші етнічні релігії є продуктом історії всього континенту; вони – живі свідки нашої найдавнішої традиції та ідентичності. У той час, коли світ небезпечно балансує на межі екологічних та економічних переворотів, що стаються, переважно, внаслідок хибного індивідуалізму та нестримної жадібності, наші релігії підтримують рідні моделі духовних та соціальних цінностей: жити в гармонії, рівновазі та поміркованості з Землею; важливість сімейної та кооперативної спільноти; повага і честь до всіх форм життя.

Тим не менше, у багатьох країнах Європи практиці наших релігій перешкоджають, обмежують, а іноді й забороняють. Ми закликаємо всі європейські уряди повною мірою дотримуватися і активно застосовувати положення, що гарантують свободу віросповідання всім громадянам, як це передбачено в Договорах Європейського Союзу, Хартії основних прав Європейського Союзу, Європейської конвенції з прав людини, Загальної декларації прав людини Організації Об'єднаних Націй та інших подібних конвенцій та угод, а також утримуватись від надання пільгового режиму (перевар) для деяких релігій у порівнянні з іншими. Ми також клопочемось, щоб така рівність релігійних традицій була відображена і в європейських освітніх системах.

Ми закликаємо всі наші уряди активно дбати про збереження і захист європейських святих корінних народів – будь-то людські структури чи природні умови. Ми також домагаємось, щоб безкоштовний та відкритий доступ до наших інформаційних систем та місць поклоніння був наданий етнічним європейським релігіям, які прагнуть використовувати їх для богослужінь та духовних свят. Ми не вимагаємо власності або виняткових прав на ці землі – земля не належить нам, але ми належимо до землі.

Ми заперечуємо проти використання терміну "pagane" будь-якими екстремістськими політичними групами, оскільки це негативно позначається на нашій репутації. Нарешті, ми закликаємо всі країни та всі народи дбати про благополуччя Землі – яка, насправді, є наша Жива Мати – вона понад усі інші пріоритети.

Ми надсилаємо це повідомлення з доброзичливістю, любов'ю і повагою.

(Підписи 35 осіб, делегатів від країн, які приєдналися до цієї декларації: Бельгія, Великобританія, Греція, Іспанія, Італія, Латвія, Литва, Нідерланди, Німеччина, Норвегія, Польща, США, Україна, Франція, Чехія)

H. S. Lozko

THE EUROPIAN CONGRESS OF ETHNIC RELIGIONS AS INTERNATIONAL FORUM OF HEATHENS

From the beginning of the 20th century the crisis of world religions caused to the search for autochthonous spiritual alternatives. There is a steady trend towards the revival of ethnic religions in Europe for the whole century. In the article was considered the history and main conceptual foundations of The European Congress of Ethnic Religions (ECER) as an international forum for communication of European ethnoreligious communities, which revive authentic spiritual traditions and practices in their countries. In particular, a detailed XVI ECER (2018) report from the direct participant and Declaration XIV ECER (2014) were presented for illustration, as well as observations on the development of traditionalism in the Italian organization "Movimento Tradizionale Romano", which will have a scientific and applied value for religious studies. A conclusion was drawn about the historical patterns of ethnoreligious Renaissance. The Roman ethnic religion, whose development was interrupted by the expansion of Christianity in the 4th century, did not disappear suddenly after the decrees of the Emperor Theodosius I, but continued to exist in deeply veiled forms. Many literary sources of faith have been preserved, which gives the opportunity for Italian traditionalists to reliably revive their worldview, theological and ritual traditions. Now, the authentic Italian confession of the native faith is "Movimento Tradizionale Romano". The existence of common Indo-European sources of faith, such as the Vedas in India, the poems of Homer, the works of Hesiod, the orphan hymns in Greece, the works of ancient Greek and Roman philosophers, the German and Scandinavian epics, Slavic folklore, etc., provide an opportunity for scientific comparative methods to restore the ancient spiritual heritage of European nations with the aim of returning it in the living national environment.

Key words: The European Congress of Ethnic Religions (ECER), native faith, heathens, ethnic religion, ethnoreligious Renaissance, Movimento Tradizionale Romano.

Г. С. Лозко

ЕВРОПЕЙСКИЙ КОНГРЕСС ЭТНИЧЕСКИХ РЕЛИГИЙ КАК МЕЖДУНАРОДНЫЙ ФОРУМ РОДНОВЕРОВ

Рассмотрена история и главные концептуальные основы Европейского конгресса этнических религий (ЕКЭР) как международного форума для общения европейских этнорелигиозных общин, которые возрождают аутентичные духовные традиции и практики в своих странах. В частности, для иллюстрации дан подробный отчет о XVI ЕКЭР (2018) от непосредственного участника, Декларация XVI ЕКЭР (2014), а также представлены результаты наблюдения за развитием традиционализма в итальянской организации "Римское традиционное движение", что для преподавания курса религиоведения имеет научно-прикладное значение. Сделан вывод об исторических закономерностях этнорелигиозного ренессанса в Европе.

Ключевые слова: Европейский конгресс этнических религий (ЕКЭР), родная вера, родноверы, этнорелигия, этнорелигиозный ренессанс, "Римское традиционное движение" (Movimento Tradizionale Romano).

УДК 821.161

О. І. Предко, д-р філос. наук, проф.

МОЛИТВА ЯК ДІАЛОГ ЛЮДИНИ ТА БОГА: РЕЛІГІЄЗНАВЧИЙ АСПЕКТ

Зазначається, що молитва – це своєрідний психічний стан, який характеризується надзвичайною інтенсифікацією емоційно-чуттєвої сфери, що ерешті-решт призводить до переображення людини, прориву її в царину Божественного. Причому процесуальний характер молитви висвічує духовні обрії буттєвості людини, дозволяє розширити її духовно-трансцендентні сенси існування, що, безперечно, сприятиме обґрунтуванню такого типу філософування, який би поєднував би раціональне та ірраціональне і тим самим служив би і розуму, і почуттю, і моральності у формуванні особистості, її причетності до сфери Божественного. Молитва виступає як каталізатор активності свідомості суб'єкта, його духовності. Вона забезпечує людині підтримку її цільової установки, зняття внутрішньої напруги. Пріоритетною є її роль в екстремальних ситуаціях, коли потрібна максимальна концентрація духовних і фізичних сил людини. Молитовні практики виступають генератором енергії, підтримують внутрішню установку людини, необхідну для подальшої діяльності і для подолання труднощів. Фактично, молитва стає генератором формування своєрідної суб'єктивної реальності людини, яка задає її стиль життя і мислення. Тому молитовний процес формує складну архітектоніку духовного способу буття людини, задає її життєздатність, завдяки чому вона самовизначається, націлюючись на діалогічне спілкування з Абсолютом.

Ключові слова: молитва, діалог, відношення "людина-Бог", духовність, запит-відгук.

В сьогоденнішньому динамічному, глобалізованому світі, який зазнає все нових і нових трансформацій, де людина нерідко почуває себе незатишно і невпевнено, особливо зростає інтерес до питань про сенс і цілі її життя, світоглядні орієнтири та перспективи подальшого існування. В цьому контексті людство все настирливіше шукає шляхи збереження людини, які б ґрунтувалися на нових духовних підвалинах розвитку, на тих екзистенціалах, які б стали одним із стрижневих чинників її ціннісно-сміслової сфери буття. Тому й зрозуміло, чому життєвий світ, розширившись за межі життя лю-

дини та переставши бути "домівкою" її буття, гостро актуалізує проблему духовності людини, яка б спроможна була протистояти антропологічній деструкції.

Постійне вдосконалення особистості, підвищення її ролі в процесі позитивних змін в суспільстві актуалізують проблему пошуку духовних орієнтирів існування людства. Ця проблема породжує гостру потребу в осмисленні як богословських, так і філософських надбань, пов'язаних з антропним виміром світу, неодмінним атрибутом якого є модус духовності. Важливу роль у цьому контексті відіграє молитва.